

Юліана Бокоч

Ужгородський національний університет, Україна

ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Yuliana Bokoch

Uzhhorod National University, Ukraine

PROBLEMS OF TRANSFORMATION OF PUBLIC-POLITICAL COMMUNICATIONS IN MODERN SOCIETY

The article studies the problem of transformation of the political communication system between authorities and citizens. In modern society, the state loses a monopoly on the formation of public opinion and the implementation of manipulative influences. The circle of participants in information and communication relations is expanding significantly, and the role of information, which is increasingly becoming a weapon in hybrid warfare, is changing. The following problems in the field of organization of state-political communications in Ukrainian society are identified, such as excessive concentration on current issues and the implementation of communication mainly in the interests of power subjects. The necessity of development of strategic communications of the authorities and society for the effective protection of sovereignty and ensuring progressive development of the country is substantiated.

Keywords: political communication, state, power, civil society, information, strategic communications.

Постановка проблеми. Держава завжди виступала провідним суб'єктом політичної комунікації з огляду на володіння інформаційними, фінансовими та організаційними ресурсами, які дозволяли їй здійснювати потужний вплив на масову свідомість і формувати бажані моделі поведінки громадян. Однак суттєві трансформації суспільно-політичного життя у XXI сторіччі призвели до помітних зрушень у комунікативних практиках і значно похитнули домінування держави як «лідера думок». Такі зміни пов'язані, перш за все, з тим, що у мережевому суспільстві інформація все більше розповсюджується не вертикально (від владних інститутів до громадян), а горизонтально через багатоманітність альтернативних джерел (Інтернет, соціальні мережі, громадські організації, активістів, тощо), унеможливаючи тотальний контроль над комунікативними впливами. На думку Р. Інглхарта у сучасному суспільстві спостерігається стрімке зростання неформалізованих, спонтанних видів громадянської дії, більш критичних до влади та еліт¹. У той же час держава продовжує акумулювати значні можливості для формування громадської думки та поведінки, тому на перший план виступає питання ефективності використання комунікативних ресурсів влади в умовах інформаційного плюралізму.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти формування та розвитку політичної комунікації в сучасному світі стали предметом дослідження Е. Тоффлера, М. Кастельса, Р. Йенсена, З. Баумана, О. Барда, Ю. Габермаса Дж. Роллза. Визначена проблематика знайшла своє відображення також і в працях українських дослідників С. Денисюк, В. Демченка, О. Дубаса, Г. Почепцова, В. Різуна, Ю. Шайгородського та ін.

Мета статті. Метою статті є вивчення процесів трансформації сутності, форм та методів державно-політичної комунікації в сучасному суспільстві.

¹ Инглхарт, Р., Вельцель, К. (2011). *Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития*. Москва: Новое издательство. 464.

Виклад основного матеріалу. Значний вплив на дані процеси здійснюють зміни ролі самої інформації в світі. Якщо раніше у межах класичного інформаційного суспільства, описаного Д. Беллом та Е. Тоффлером, інформація виступає визначальним ресурсом розвитку суспільства, то сьогодні в умовах розвитку гібридної конфліктності вона перетворюється на провідну зброю, потужний засіб досягнення політичних цілей, як у середині держав, так і на міжнародній арені. Звичайно, можна зауважити, що певні знання завжди були зброєю. Але особливість поточної ситуації полягає у тому, що, так би мовити, «військові» характеристики інформації виступають на передній план, затьмарюючи усі інші.

Таким чином, актуальне завдання державно-політичних інститутів полягає у побудові такої комунікативної політики, яка буде усвідомлювати нову роль інформації та вдало використовувати цю «зброю» для захисту національних інтересів, починаючи від інтересів окремого громадянина і закінчуючи геополітичним статусом держави у глобальному просторі. Як вірно відмічає Г. Почепцов, дана проблема має не лише технологічний аспект, пов'язаний з глобальною інформатизацією, але й більш глибокий гуманітарно-когнітивний вимір, що відбивається у смислових та контекстних війнах¹.

Розвиток гібридних конфліктів, що ґрунтуються саме на «війні смислів», надзвичайно актуалізує створення захисних комунікативних впливів, розробку ефективної політики протидії інформаційній війні. Документом, що визначає діяльність української держави у цьому напрямку, є «Доктрина інформаційної безпеки України», затверджена Указом Президента України від 25 лютого 2017 року². Доктрина відзначає нагальну потребу формування інноваційних, нестандартних підходів до розвитку національного інформаційно-комунікативного простору в умовах глобалізації усіх сфер діяльності людини та відкритості інформації.

Дана іноваційність підходів відбивається, передусім, у теоретичному обґрунтуванні та запровадженні до політичної практики стратегічних комунікацій, які визначені як «скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави»³.

Розвиток стратегічних комунікацій спрямовується на запобігання актуальним інформаційним загрозам, серед яких виділені зовнішні (інформаційні атаки на Збройні Сили України, її суспільні настрої, розпалювання ворожнечі та екстремістських проявів, розвиток підривної інформаційної інфраструктури в середині країни, культурна експансія) та внутрішні (слабкість національної інформаційної інфраструктури України, неефективність державної інформаційної політики, недосконалість її політико-правового забезпечення).

Розвиток стратегічних комунікацій в значній мірі визначатиме самостійність та конкурентоздатність української держави, її міцність, як у геополітичному, так і у внутрішньому вимірах. Агресія Росії певним чином актуалізувала увагу до проблем розвитку інформаційно-комунікативного захисту, у той же час, надмірна концентрація усіх ресурсів лише на протидії російським впливам, знесилоє українське суспільство і відбирає у нього майбутнє, оскільки насправді найважливіші проблеми державного будівництва виглядають надто складними та відкладаються на невизначені терміни. Це створює ситуацію «порочного кола», певної безвиході, коли для протидії ворожим агресивним впливам необхідна потужна, консолідована національна держава, а для її створення немає часу та сил, оскільки всі вони кинуті на вирішення тактичних завдань оборони країни.

Для розривання такого кола саме необхідні стратегічні комунікації, що спрямовуються не лише на миттєву відповідь, але й на усвідомлення складності соціально-політичної ситуації, продукування нових конструктивних смислів, формування імунітету проти фейкових новин, розвиток свідомого інтелектуального ставлення до інформації. Виконання таких завдань потребує системних та послідовних зусиль, постійної співпраці держави та громадянського суспільства, оскільки в нашій країні формально достатньо високий рівень освіти населення не гарантує

¹ Почепцов, Г. (2015). *Сучасні інформаційні війни*. Київ: Вид дім «Києво-Могилянська академія», 260.

² *Доктрина інформаційної безпеки України* (2017). Президент України. Офіційне інтернет-представництво <<https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>> (2018, липень, 30).

³ *Доктрина інформаційної безпеки України* (2017). Президент України. Офіційне інтернет-представництво <<https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>> (2018, липень, 30).

відповідного рівня усвідомлення інформаційних впливів тому, що у більшості випадків освіта виступає показником «рівня особистої захищеності», а не показником «засвоєння наукових знань та гуманістичних ідеалів»¹.

Коли ми говоримо про війну цінностей та смислів необхідно розуміти, що ціннісно-культурні пріоритети людей визначаються «логікою еволюції: люди надають перевагу тим цінностям, що найбільше відповідають умовам їх життя»². Відповідно формування національного консенсусу, консолідації громадян навкруги спільної системи цінностей не може здійснюватися лише за рахунок вірної інформаційної політики: воно повинне ґрунтуватися на відповідних змінах соціально-економічних умов суспільного життя.

У цьому контексті яскравою ілюстрацією проблем комунікації влади виступають дані соціологічних досліджень про обізнаність та зацікавленість громадян України в здійсненні соціально-економічного реформування, оскільки саме успішне проведення реформ є головною стратегічною метою розвитку нашого суспільства. Дослідники виявили певну невідповідність даних процесів. З одного боку, переважна частина опитаних заявила про зацікавленість у ефективному інформуванні про проведення реформ (11% дуже цікавляться та 61% – цікавляться в цілому). Важливою є також і позитивна динаміка інтересу до цієї інформації – протягом року (з 2016 до 2017) він підвищився на 10%. Байдужі до даної тематики лише 22% респондентів, причому абсолютно лише 6%³.

З іншого боку, спостерігається недостатня ефективність інформаційно-комунікативного впливу суб'єктів здійснення реформ українського суспільства, про що свідчить низький рівень обізнаності громадян щодо змісту відповідних документів. Так, добре знають про положення освітньої реформи 8%, медичної – 9%, пенсійної – 11%, знають деякі положення, відповідно, 39%, 44% і 47%. Брак інформації та роз'яснень щодо мети, плану проведення та очікуваних результатів суспільно-політичних змін приводить до упередженого або і відверто негативного ставлення до них. За даними досліджень повністю підтримують освітню реформу лише 11%, медичну – 8%, пенсійну – 8,5%, підтримують деякі положення – відповідно, 39%, 39% і 39%. Не підтримують зовсім найбільше медичну реформу – 41% та пенсійну – 39%, ставлення до освітньої реформи дещо краще – її не підтримують 29%, проте й найбільше тих, хто не зміг визначити свого ставлення – 21%⁴.

Важливе стратегічне значення з огляду на захист суверенітету та єдності держави мають також комунікації влади та громадян, що проживають на окупованих територіях. Ефективність таких інформаційно-комунікативних впливів залежить не тільки від системності та масштабів, а, передусім, від здатності встановити довіру людей до української держави, забезпечити атмосферу дієвої підтримки та взаєморозуміння. Без вирішення цього завдання перспектива відновлення територіального суверенітету України виглядає непевно та надзвичайно ускладнюється.

Спробуємо з'ясувати, як будується комунікація влади та тимчасово окупованих територій за допомогою вивчення аналітичних звітів громадської організації «Детектор медіа», яка здійснювала моніторинг державної комунікаційної політики щодо Донбасу протягом березня 2017 – лютого 2018 років. Дослідники з'ясували цілі та засоби, які використовувалися суб'єктами державної політики, головні теми комунікування, а також визначали адресність впливу⁵.

Отже внесок владних гравців у політичну комунікацію з Донбасом можна представити у наступній таблиці⁶.

¹ Инглхарт, Р., Вельцель, К. (2011). *Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития*. Москва: Новое издательство, 464.

² Инглхарт, Р., Вельцель, К. (2011). *Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития*. Москва: Новое издательство, 464.

³ Сухарина, А. (2018). «Реформи в Україні: чи знають, чи підтримують, чи вірять в успіх?» *Громадська думка. Інформаційно-аналітичне видання*, 32, 16.

⁴ Сухарина, А. (2018). «Реформи в Україні: чи знають, чи підтримують, чи вірять в успіх?» *Громадська думка. Інформаційно-аналітичне видання*, 32, 16.

⁵ Бурковський, П. (2018). *Кожний владний гравець розмовляє зі своїм Донбасом. Моніторинг державної комунікаційної політики щодо Донбасу. Звіт за березень 2017 — лютий 2018 років*.

<<https://dif.org.ua/article/kozhen-vladniy-gravets-rozmovlyav-zi-svoim-donbasom>> (2018, серпень, 20).

⁶ *Таблицю складено автором за результатами Моніторингу державної комунікаційної політики щодо Донбасу. Звіт за березень 2017 — лютий 2018 років*. <<https://dif.org.ua/article/kozhen-vladniy-gravets-rozmovlyav-zi-svoim-donbasom>> (2018, серпень, 20).

Державна комунікаційна політика щодо Донбасу (2017-2018 роки)

№	Суб'єкт державної політики	Цілі комунікації
1.	Президент України Петро Порошенко	Інформування про ситуацію на Донбасі застосовувалося переважно для ілюстрування загроз з боку Росії, негативної характеристики дій «російських агентів» в Україні. Комунікаційні впливи мали послідовний характер і спрямовувалися безпосередньо до громадян. Головні ідеї звернень підтримувалися та просувалися спікерами парламентської фракції «Солідарність»
2.	Прем'єр-міністр України Володимир Гройсман	Головна тема – проведення інформаційної кампанії проти громадянської блокади шляхів сполучення з окупованими територіями. Інша тематика не знайшла помітного відображення в зв'язках прем'єр-міністра із громадськістю.
3.	Голова Донецької ВЦА Павло Жебрівський	Пропагування успішного вирішення проблем місцевого населення
4.	Перша заступниця Голови Верховної Ради України Ірина Геращенко	Формування громадської думки щодо відповідальності Росії за важку ситуацію на Донбасі
5.	«Опозиційний блок»	Орієнтація на політику РФ, а не проблеми регіону. Пропагування російського варіанту вирішення конфлікту за рахунок значного обмеження суверенітету України.
6.	«Батьківщина», «Самопоміч» та «Народний фронт»	Зосереджувалися переважно на критиці політики Президента та Уряду з даних питань, майже не пропонуючи альтернативних проєктів прийняття рішень щодо вирішення проблем Донбасу. Інформаційний привід для демонстрації власного патріотизму та відмежування від діючої влади.

Таким чином, можна констатувати значну активність представників державної влади у здійсненні комунікації з мешканцями окупованих територій Донбасу. У той же час, проведений аналіз даних моніторингу свідчить про те, що політичні суб'єкти значною мірою здійснюють дану комунікацію у межах власних цілей і не випрацювали державницької стратегії взаємозв'язків держави та громадян, що мешкають на окупованих територіях.

Вивчення основних тем комунікації влади та громадян, що проживають на окупованих територіях Донбасу, дозволяє виділити наступні тенденції:

– частіш за все як предмет комунікації використовуються теми виконання Мінських домовленостей та контактів з непідконтрольними територіями (торгівля, реінтеграція, обмін заручниками). Ці теми домінують і, водночас, розділяють комунікативні потоки, оскільки між владою та опозицією не сформувалося єдиного бачення пріоритетного шляху вирішення конфлікту або здійснення певних заходів в межах керування ним;

– теми комунікації демонструють «сезонну популярність». Активність обговорення проблеми відновлення економіки та соціальної сфери регіону зростає під час освоєння коштів держбюджету на ці роботи (зазвичай з кінця другого по четвертий квартал року). Тема військових дій привертає найбільшу увагу під час ескалації, в більш-менш «мирні» періоди кількість згадувань про неї падає. Обговорення питань, пов'язаних з внутрішньо переміщеними особами, актуалізується сесійної активності парламенту (березень-квітень, червень).

Якщо говорити про адресність комунікації влади та громадян окупованих територій Донбасу, то у більшості випадків вона не є чіткою, а частіш за все розрахована на широку аудиторію. В той же час, дослідники нарахували за вказаний період близько 50-ти прямих звернень до громадян звільнених територій, а до мешканців окупованих територій – у п'ять разів менше. З огляду

на стратегію відновлення суверенітету такий дисбаланс виглядає нелогічно, оскільки саме підтримка громадян, збереження їх зв'язків з Україною, надання їм альтернативної інформації про динаміку соціально-політичної ситуації виступає одним з головних чинників повернення окупованих територій¹.

Для дослідження проблем комунікації влади та громадян важливим є з'ясування форм та методів, за допомогою яких вона відбувається. Розглянемо це на прикладі діалогу щодо реформи децентралізації. На думку регіональних експертів, комунікація органів влади з мешканцями своїх територій здійснюється переважно у таких формах: проведення зустрічей і обговорень шляхом безпосереднього спілкування або опосередковано – за допомогою засобів масової інформації. У цілому перший спосіб (живе спілкування) демонструє набагато кращий результат, хоча і залежить авторитету, компетентності та особистісних якостей суб'єкта комунікації. Так, наприклад, мешканці громад не завжди довіряють представникам районних та обласних державних адміністрацій, чи експертам з обласних центрів, більшу довіру у них викликають місцеві лідери та керівники.

Роз'яснення сутності та переваг реформи децентралізації через місцеві газети, на сайтах органів державної влади та місцевого самоврядування за висновками експертів демонструють дещо нищу результативність, хоча, безумовно, також є корисними. Причинами невисокої ефективності комунікації через засоби масової інформації виступають їх низький рівень системності та послідовності, а також занадто формалізований, нецікавий характер².

Важливим аспектом розвитку комунікації влади та громадян є її ефективність. Як зазначає С. Денисюк, «іманентна складова ефективності політичної комунікації – це формування певних поглядів, установок, побажань, які влада може реалізувати через взаємодію із громадськістю»³. Таким чином, на думку влади ефективна комунікація повинна гарантувати певну підтримку громадянами політичних рішень та згоду їх реалізовувати на практиці. Що ж стосується громадянського суспільства, то для нього ефективна комунікація повинна, перш за все, оперативно реагувати на гострі соціальні питання, пропонувати дієві шляхи їх вирішення.

Суттєве підвищення ефективності політичної комунікації в умовах інформаційного суспільства та глобалізації тісно пов'язане з формування «стратегічного контенту», який Г.Почепцов визначає як національну матрицю, на ґрунті якої забезпечується реалізація інформаційно-комунікативних продуктів в країні⁴. Такий стратегічний контент має величезне сутнісне та змістовне навантаження та може здійснювати різноспрямований вплив на суспільну думку і поведінку. Використовуючи класифікацію Г.Почепцова, можна виділити наступні різновиди такого контенту:

- стабілізуючий – сприяє консервуванню соціально-політичної системи;
- проривний – закликає громадян до запровадження нових форм суспільних відносин та практик, формування нової якості соціуму;
- регресивний – повертає та утримує громадян у минулому, популяризує та міфологізує його переваги і чесноти;
- контрпродуктивний – спрямований на руйнування національного світогляду та ідентичності, запровадження у свідомість громадян уявлень про безперспективність та неможливість успішності соціально-політичного розвитку країни.

Аналіз інформаційних меседжів більшості сучасних українських політиків приводить до висновку, що значна їх частина ґрунтується переважно на регресивних або стабілізуючих типах,

¹ Бурковський, П. (2018). *Кожний владний гравець розмовляє зі своїм Донбасом. Моніторинг державної комунікаційної політики щодо Донбасу. Звіт за березень 2017 — лютий 2018 років.*

<<https://dif.org.ua/article/kozhen-vladniy-gravets-rozmovlyav-zi-svoim-donbasom>> (2018, серпень, 20).

² Децентралізація: результати, виклики та перспективи. (2016). *Опитування Фонду Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. Проміжний звіт.* <<https://dif.org.ua/article/detsentralizatsiya-rezultati-vikliki-i-perspektivi>> (2018, червень, 24).

³ Денисюк, С.Г. (2013). *Виміри ефективності політичної комунікації в системі «влада-громадяни».* <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10019/Zvorotnii_zvjazok_u_komunkac.pdf?sequence=1> (2018, травень, 22).

⁴ Почепцов, Г. (2015). Стратегический контент и его реализация в информационных и виртуальных объектах. *Media Sapiens.* <http://ms.detector.media/trends/1411978127/strategicheskij_kontent_i_ego_realizatsiya_v_informatsionnykh_i_virtualnykh_obektakh/> (2018, серпень, 15).

які мають різноспрямований характер і, певним чином врівноважуючи один одного, приводять до «тупотіння на місці», відсутності просування до більш високої якості суспільно-політичного життя. Комунікація такого типу консервує суспільство на стадії критичного викриття та безкінечного обговорювання (часто у нашій ситуації навіть заговорювання) проблем і абсолютно не створює умов для їх вирішення та виходу суспільства на новий рівень функціонування.

Висновки. Вихід з такого, так би мовити, ходіння по колу, потребує розвитку саме стратегічних комунікацій влади та суспільства, які ґрунтуються на:

1. Встановлення балансу між технологічними та соціально-культурними вимірами політичної комунікації. Випереджаючий розвиток технологій у цьому аспекті приводить до формування та підсилення його руйнівних впливів, фрагментації культурних цінностей та нездатності людей використовувати інформаційно-технологічні здобутки в позитивному сенсі.

2. Перехід від суто маніпулятивних комунікацій до комунікацій, заснованих на взаєморозумінні, толерантності та співпраці та націлених на досягнення спільної мети. При цьому, як зазначає А.Башук, налагоджувати ефективну комунікацію потрібно, перш за все, з найбільш активною частиною населення, ініціаторами та активними учасниками громадських справ, лідерами думок, експертами, громадськими діячами, яким довіряє суспільство¹.

3. Важливе значення має також відновлення та постійна підтримка довіри до влади, що виступає найефективнішим інструментом протидії фейковим новинам, контрпродуктивним впливам та іншим інструментам інформаційної війни. Саме відкритість, підзвітність, рівноправна спільна праця влади та громадян над вирішення актуальних суспільних проблем виступають найефективнішим фільтром та бар'єром щодо ворожих інформаційно-комунікативних дій.

References:

1. Bashuk, A. (2017). Derzhavno-vladni komunikatsii u konteksti suchasnykh informatsiinykh voien [State-owned communication in the context of modern information wars]. *European political and law discourse*, vol. 4, is. 6, 181-190. [in Ukrainian].
2. Burkovskiy, P. (2018). *Kozhnyi vladnyi hravets rozmovliaie zi svoim Donbasom. Monitorynh derzhavnoi komunikatsiinoi polityky shchodo Donbasu. Zvit za berezen 2017 — liutyi 2018 rokiv* [Every power player talks to his Donbass. Monitoring of state communication policy regarding Donbass. Report for March 2017 – February 2018]. <<https://dif.org.ua/article/kozhen-vladnyy-gravets-rozmovlyav-zi-svoim-donbasom>> [in Ukrainian]. (2018, august, 20).
3. Denysiuk, S.H. (2013). *Vymiry efektyvnosti politychnoi komunikatsii v systemi «vlada-hromadiany»* [Measures of the effectiveness of political communication in the system of "power-citizens"]. <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10019/Zvorotnii_zvjazok_u_komunkac.pdf?sequence=1> (2018, may, 22). [in Ukrainian].
4. *Detsentralizatsiia: rezultaty, vyklyky ta perspektivy* [Decentralization: results, challenges and prospects] (2016). *Opytvannia Fondu Demokratychni initsiatyvy imeni Ilka Kucheriva. Promizhnyi zvit*. [Poll of the Foundation for Democratic Initiatives named after Ilk Kucheriv. Interim report]. <<https://dif.org.ua/article/detsentralizatsiya-rezultati-viklyki-i-perspektivi>> (2018, June, 24). [in Ukrainian].
5. *Doktryna informatsiinoi bezpeky Ukrainy* (2017) [Doctrine of Information Security of Ukraine]. *Prezydent Ukrainy. Ofitsiine internet-predstavnytstvo* [President of Ukraine. Official online representation]. <<https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>> (2018, july, 30). [in Ukrainian].
6. Inghart, R., Veltse, K. (211). *Modernizatsiya, kulturnyie izmeneniya i demokratiya: Posledovatelnost chelovecheskogo razvitiya* [Modernization, cultural change and democracy: The sequence of human development]. Moscow: Novoe izdatelstvo. [in Russian].
7. Pochepstov, H. (2015). *Suchasni informatsiini viiny* [Modern information wars]. Kyiv: Vydavnychii dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». [in Ukrainian].
8. Pochepstov, H. (2015). Strategicheskiy kontent i ego realizatsiya v informatsionnykh i virtualnykh obektakh [Strategic content and its implementation in information and virtual objects]. *Media Sapiens*. <http://ms.detector.media/trends/1411978127/strategicheskiy_kontent_i_ego_realizatsiya_v_informatsionnykh_i_virtualnykh_obektakh/> (2018, august, 15). [in Russian].
9. Sukharyna, A. (2018). «Reformy v Ukraini: chy znaiut, chy pidtrymuiut, chy viriat v uspikh?» [Reforms in Ukraine: Do they know, support or believe in success?]. *Hromadska dumka. Informatsiino-analitychne vydannia* [Public Opinion. Information and analytical edition], no. 32, 16.

¹ Башук, А. (2017). Державно-владні комунікації у контексті сучасних інформаційних воєн. *European political and law discourse*, vol. 4, is. 6, 181-191.